
Tökéczki

Elsősorban talán a mozgása volt félreismerhetetlen. A bölcsészkar épülete hiába lett évekkal ezelőtt felújítva, a napsugarak valahogy mindig opálosan jutnak át az üvegablakokon, a korai alkonyok pedig hamar félhomályba borítják a folyosó végét. Ezeken a tompa árnyékokon át sohasem kellett meresztgetni a szemünket: egy pillantásból megállapítható volt, hogy ő jön. Tökéczkire nem lehetett azt mondani, hogy dülöngélt, talán inkább a billegés a jobb szó, ahogy komótosan helyezte át egyik lábáról a másikra a testsúlyát, és vitte őt előre ez az oldalra való kilengés. Felszegett fej, égneк szúrt orr, lehetetlen, a törzsét háromszorosára dagasztó puffidzsekik: ezek voltak a kellékek. Így bontakozott ki az árnyékból. És egyensúlyát a mindig az oldalán lógó négyszögletes, úgynevezett Tökéczki-táska biztosította, amelybe mintha kapaszkodott volna. A Valóság kéziratai, meg nagy spirálfüzetek lógtak ki ebből a táskából, teleírva gömbölyű, szépen kiírt betűivel. A Magyar Figyelő, a Magyar Kultúra, a Szabadgondolat, a Társadalomtudományi Szemle volt szigorúan fémes csillogású PAX tollakkal kijegyzeltelve azokon a lapokon. T. tényleg kiolvasta a betűket azokból a folyóiratokból, aztán meg vitte a betűket a négyszögletes táskában. Telis-tele volt betűvel a táskája.

Amikor nagyjából Bertényi Iván irodájának magasságába ért, akkor elővette a kulcsot. Sőt, tulajdonképpen A Kulcsot.

Ha rá gondolok mostanság, és elég sokat gondolok – mennyi mindent mulasztottam a vele való beszélgetésekből, Úristen, pedig ott dolgoztunk egymás mellett, és hülye voltam, hálátlan is néha; és tudom, hogy szerette, ha beszélgetnek vele, de nem szerette, ha ironizálunk, márpedig sokszor csak ironizálni voltunk képesek a kijelentésein, ezért inkább gyorsan elköszönt, valami más elfoglaltságra hivatkozott, „na uraim, várnak” – szóval, ha rá gondolok, nem jelenik meg máshogy előttem, minthogy hallom a kulcsai csörgését. Azzal játszott órán, miközben beszélt; azzal, ha beszélgetett velünk; tanszéki értekezleteken gondosan maga elé tette, ki az asztalra. Hatalmas kulcsosmó volt, rajta, gondolom, élete minden fontos zárjának kulcsa. Valahogy mindig fognia kellett, éreznie, hogy a lényeges dolgok ott vannak a keze ügyében: a táska, a füzet, a kulcs.

Ha összefutottunk a folyosón, a tanszéki iroda sötét előterében, a fachok előtt, a lépcsőn, akkor kedélyesen érdeklődött arról, hogy mi újság: így képzelem el az abaúji vármegyeháza urait (jó, mondjuk Szikszón, csonka-Abaúj-Tornában), amikor bekocsiznak Abaújszántóról, meg Szentistvánbaksárról és míg János a homokfutónál pokróccal takarja le a párálló lovakat, megtudakolják, hogy mi újság a megrepedt cséplődobbal, meg azzal a perrel a koronauradalom ellen. A válasz tulajdonképp nem olyan fontos, a tény fontos, hogy gondolnak vele, és el lehessen valahogy kezdeni a beszélgetést, amíg az ülésterembe ér az ember. T. beszélgetéskezdéseinél mindig volt egy fura kis hang, valahol az 'é' és az 'á' között, amelyet, ha utánozni akartunk – márpedig sokszor utánoztuk, amikor a rettenetesen vagányul megrendelt első és utolsó sör mellett üldögéltünk az ötödik kerület vállalhatatlan csehóiban vagy ballagtunk haza az Eötvös Collegium-i szemináriumról és az az eredetinek tűnő ötletünk támadt, hogy meglátogatjuk T.-t a Karinthy Frigyes úti lakásán – akkor Rajnai Gábor vagy Kabos Gyula fehértelefonos filmjeinek intonációját idéztük, valahogy így. A sajátos, figyelemfelkeltő hang után az ő miújságja mindig „uraimmal” kezdődött, óra elején is. Aztán néha pontosította magát, és köszöntötte a „hölgyeket”. Néha túltekerde a dolgokat, és olyankor az asszonyokat

is külön köszöntötte: göcögve és göcögtetve azon, hogy diákjai családi állapotával is tisztában van. Egy kezemen meg tudom számolni, hogy a huszonnégy év alatt, amíg ismertük egymást, hánszor szólított a keresztnevemen: ha azt használta, akkor valami súlyos vagy legalábbis kellemetlen és gyorsan megoldandó ügyben akart beszélni. Nekem pedig eszembe nem jutott volna lacizni őt: óriási megtiszteltetésnek érzetem, amikor valamikor az egyetemi évek végén felszólított a tegeződésre. De hát ez mindig csak olyan „szervusztanárúr” típusú tegeződés volt, T.-ben nem volt semmi laciszerű: én Tökének sem hívtam, mint a régebbi tanítványai, holott tényleg volt benne valami távolról rugalmatlannak tűnő egyenesség. Közben pedig azt hiszem, a végletekig szemérmes volt, sztentori kinyilatkoztatásai mögött pedig valójában egy érzékeny és magányos ember élt. Emlékszem, mennyire megdöbbenett, amikor 2016 végén, a diákjaink búcsúestet szerveztek neki, és az este keretében volt egy beszélgetés is. Nagyon is tiszteletudó kérdések sorjázta az életéről, pályájáról, míg egyszer csak azt vettem észre, hogy a válaszok közepette T.-nek elcsuklik a hangja és könnyes lesz a szeme, nem egyszer, nem kétszer. És elkezdett beszélni olyan dolgokról, amelyeket csaknem negyedszázadra rúgó ismeretségünk alatt sohasem hallottam tőle: édesapja tragédiájáról, a pályaválasztásáról, a gyerekkorról, Szikszóról és Felsődobszáról. És megint elszégyelltem magam: egyszer én is vezettem vele egy ilyen életútbeszélgetést, Kőszegen, vagy húsz évvel ezelőtt. Rettenetesen viccesnek gondoltam, hogy utalva a miskolci Bláthy Ottó Erőszármú Szakközépiskolában eltöltött iskolaéveire, rábökök egy konnektorra és megkérdezem tőle, meg tudná-e még szerelni. T.-nek kicsit sötét lett az arca, és csak annyit mondott némi megvetéssel: „Az ott gyengeáram, én meg erősáramúba jártam.” Utána legalább fél évig nem beszéltünk. De nem volt haragtartó, én meg elfeledtem bocsánatot kérni.

Ma már nehezen érthető, hogy mit jelentett ő a kilencvenes évek közepének egyetemi közegében: abban a rettenetes szellemi leszorítottságban, amelyben jobboldalinak/konzervatívnak/hagyományelvűnek lenni kínos és megvetendő dolognak számított. Nemcsak közösséget teremtett a híres focizásáival (ahol egészen dermesztő, hálósággaató, bár legyünk őszinték, kevésbé pontos bikázásai és hihetetlen dinamizmusa is lenyűgözte a szemlélőt), a félév végi sörözésekkel, Dede Franciskáék szödligeti partijain, az egyetemi gyülekezeten, a kirándulásokon való részvételeivel, hanem meglepően apró kezének egyetlen mozdulatával söpörte le az asztalról mindazt, ami körülött bennünket. A hülye szlogeneket, az utópikus társadalomjobbítás jelszavait, a haladár bullshitet, a politikai-publicisztikai közhelyeket és az őket gyártó alakokat.

És elővette azokat a teleírt füzeteket, amelyeknek betűiből, mint láncból újrafont egy hagyományt. Bemutatta, hogy az, ami rettenetesen haladónak és megtámadhatatlanul evidensnek tűnik, az legkevésbé sem új, még kevésbé eredeti és még annyira sem hasznos. Mert Réz Mihály, Ravasz László, Tisza István vagy Gratz Gusztáv megírta már hetven, nyolcvan vagy száz évvel ezelőtt, és mi lett a vége, ugye. Visszavitt minket a saját, eltagadott hagyományainkhoz, kritikus gondolkozásra tanított és kitért számunkra egy hallatlanul összetett és színes világot.

„Ugyan uraim!” – itt kicsit megállt, és körbenézett, van-e a Piarista köz negyedik emeletén lévő, a világ egyik legszebb kilátásával rendelkező szemináriumi termében ülők közt nő is. Ha volt, akkor erőltetett udvariassággal hozzátette: „és hölgyem”. Majd újból nekilódult: „Haladás nincs, technikai hatékonyságnövekedés van!” – és a levegőben, valahol a homloka magasságában hagyta lógni a kézfejét, majd diadalmasan nézett ránk, várta, hogy valaki megmoccanjon és indulhasson a vita. Mert igényelte a párbeszédet és a vitát, és egyáltalán nem sértődött meg, ha ellentmondtak neki, sőt talán szerette is. Akkor végre megemelhette a hangját és bikázhatott egyet. Szavakkal. Vagy behúzhatott egyet,

mint kedvenc filmhőse, Bud Spencer – de ott sem igazándiból verekedtek, tudta ezt ő is jól. Ez nem jelentette azt, hogy ne lendült volna be, ha valaki tartósan és elszántan ellentmondott neki, de kedélyét majdnem minden körülmények között megőrizte. A vita nem önmagáért volt: el akarta mondani az ő igazát, ami – erről viszont mélyen meg volt győződve – az igazság is volt egyúttal. És talán egy kicsit a hazájáé, az egyházáé és a nemzeté is. Ezt tartotta a küldetésének: összekötni a hagyományt, megtisztítani a szavainkat. Ezért járta megállíthatatlanul a magyar vidéket, presbitériumtól nőszövetségig, polgári körtől tanárszövetségig. És ezért volt annyi idézőjel meg kurziválás a szövegeiben. Nem hitt az elhasznált szavakban, vissza akart térni az eredeti jelentésükhöz, elmondani mindent az igazról és hamisról, ez volt a küldetése, ezért érdekelte egyre kevésbé a saját tudománya, és hitt egyre jobban a diákjaiban meg a szó erejében, hogy a nagybajszú presbiterek, a nőszövegségi mamókák meg az oktondi pedagógusok is elfogadják és megértsék az ő szájával szóló igazságot. Ebbe halt bele, ebbe a járásba.

Karácsonykor találkoztunk utoljára a gyülekezeti betlehemezésén. Rosszul nézett ki, de nem a legrosszabbul. Váltottunk néhány semleges szót a templomból kijö-

vet, ahol mindig a bejárattól enyhén jobbra állt meg, közvetlenül az orgonabokrok mellett. És ami most már örökké az ő placca lesz ezután. Várta, hogy beszélgethessen egy kicsit. Ugyanott néhány héttel korábban valóságosabb beszélgetést folytattunk: elég sok panasza volt és sötétén látta az állapotát. Meg is ijesztett, mert az elmúlásról, a sajátjáról is beszélt, amit nem szoktunk meg tőle. Nem hinném, hogy igényelte volna a hátbalapogatást vagy a biztatás más, testi formáját. Magam is megijedtem, amikor elmenőben semmi jobb nem jutott eszembe, minthogy futólag megsimítottam a könyökét. Ettől mindketten visszahőköltünk egy kicsit. És azt mondtam neki, hogy „vigyázz magadra Tanár Úr”. Mekkora baromság, te jó ég. Hisz nekünk kellett volna vigyázni rá.

É., tanszéki ügyintézőnk, istápunk és segedelmünk, karakán, operakedvelő magyar asszony, aki már mindent látott és az életre alkalmatlan bölcsészek összes gondját szigorú szakmaisággal oldotta meg, és nem mellékesen gépelte T. kéziratait, furán fátyolos hangon mondta, amikor az eltűnése faggattam: „túl nagy volt a szíve”.

Tényleg az volt.

Köszönet mindenért Tanár Úr. És bocsáss meg.

Szervusz.